

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

УДК 793.3

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/69-3-5>**Ярослав САПЕГО,***orcid.org/0000-0002-1702-9657*

аспірант кафедри режисури та хореографії

Львівського національного університету імені Івана Франка

(Львів, Україна) *yaroslasapego11@gmail.com***БОЙКІВСЬКИЙ НАРОДНИЙ ТАНЕЦЬ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ
РОМАНА ГАРАСИМЧУКА**

Народний танець – це яскрава, самобутня та фундаментальна сторінка історії кожного народу. Українське національне хореографічне мистецтво має глобальне, насичене, багатогранне, неповторне та унікальне джерело танцювальної спадщини. На кожному святі, в кожному регіоні та локальному районі України український народ завжди танцював і демонстрував неповторну манеру й характер. Культура українського народного танцювального мистецтва пройшла довгий системно-еволюційний процес становлення та розвитку. Кожен автентичний танець, який побутує в тому чи іншому етнографічному районі, має свої специфічні ознаки, манеру, характер, композиційну побудову, костюм та музику. Прикарпатська Україна представлена різноманітними етнографічними групами, які відображають власну стилістику танцювального доробку, яка зараз активно розвивається в контексті сучасного інформаційного процесу. У часі війни, коли українська державність та українська народна культура виборює свою національну гідність, ідентичність, незламність, духовність, головним пріоритетним завданням кожного із митців є зберегти нашу унікальну, багатогранну, яскраву, насичену та величну культурну спадщину й характерні риси українського народного танцю. Бойки належать до числа слабо вивчених етнографічних груп Прикарпаття, які нам залишили в спадок велику танцювально-пісенну фольклорну складову.

Упродовж ХХ століття дослідження стилістики танцювальної мови етнографічної групи бойків вивчали та аналізували багато видатних балетмейстерів, фольклористів, етнографів тощо. Кожен з них збирав автентичний танцювально-пісенний матеріал та обробляв його за сценічними канонами. Проте найбільш ґрунтовне й змістовне дослідження бойківського народного танцю узагальнив та систематизував видатний фольклорист Роман Гарасимчук. Завдяки його наполегливій та глибинно-науковій праці Бойківщина отримала бурхливу та динамічну популяризацію. Науковець записав та зафіксував не тільки бойківські народні танці, а також охарактеризував й простежив танцювальний доробок сусідніх етнографічних груп лемків і гуцулів. Обґрунтування та дослідження фольклорного танцювального спадку етнографічної групи бойків в процесі сучасних інформаційних ознак має велике значення в контексті українського національного хореографічного мистецтва.

Ключові слова: бойки, народний танець, хореографія, етнос, традиції, фольклор, етнохореографія.

Yaroslav SAPEGO,*orcid.org/0000-0002-1702-9657*

Postgraduate at the Department of Directing and Choreography

Lviv Ivan Franko National University

(Lviv, Ukraine) *YaroslavSapego11@gmail.com***BOIKIV FOLK DANCE IN THE SCIENTIFIC RESEARCH
OF ROMAN HARASYMCHUK**

Folk dance is a bright, original and fundamental page in the history of every nation. Ukrainian national choreographic art has a global, rich, multifaceted, unique source of dance heritage. On every holiday, in every region and local area, the Ukrainian people always danced and demonstrated a unique manner and character. The culture of Ukrainian folk dance art has undergone a long systemic evolutionary process of formation and development. Each authentic dance that takes place in one or another ethnographic area has its own specific features, manner, character, compositional structure, costume and music. Prykarpattia of Ukraine is represented by various ethnographic groups that reflect their own dance style, which is now actively developing in the context of the modern information process. In times of war, when Ukrainian statehood and national culture are fighting for their national dignity, identity, indomitability, spirituality, the main priority task of each of the artists is to preserve our unique, multifaceted, bright, rich and majestic cultural heritage and characteristic features of Ukrainian folk dance. Boykos belong to the number of poorly studied ethnographic groups of Prykarpattia, which left us a large dance and song folklore component.

Throughout the 20th century, the study of the stylistics of the dance language of the ethnographic group of boykas was studied and analyzed by many outstanding ballet masters, folklorists, ethnographers, etc. Each of them collected authentic dance and song material and processed it according to stage canons. However, the most thorough and meaningful study of Boykiv folk dance was summarized and systematized by the outstanding folklorist Roman Garasymchuk. Thanks to his persistent and in-depth scientific work, Boykivshchyna received rapid and dynamic popularization. The scientist recorded not only the Boyki folk dances, but also characterized and traced the dance works of the neighboring ethnographic groups of Lemkos and Hutsuls. The substantiation and research of the folklore dance heritage of the Boykos ethnographic group in the process of modern information signs is of great importance in the context of Ukrainian national choreographic art.

Key words: boykos, folk dance, choreography, ethnos, traditions, folklore, ethnochoreography.

Постановка проблеми. Перші наукові дослідження у сфері українського національного хореографічного мистецтва розпочалися на початку ХХ століття. Велика кількість хореографів, фольклористів, етнографів динамічно вивчали та простежували елементи й компоненти спадку танцювальних, пісенних, традиційних і обрядових ознак.

Грунтовний та змістовний аналіз й вектор опрацювання української народної хореографії започаткував легендарний хореограф, етнограф, музикант, диригент Василь Верховинець, який першим у роботі «Теорія українського народного танцю» описав, зафіксував та дав назву багатьом танцювальним рухам і фігурам. Його дослідження засвідчили, що українська народна хореографічна культура пройшла довготривалий і надзвичайно складний еволюційний процес становлення та розвитку. Збором і вивченням фольклорного українського танцювального матеріалу також займалася низка видатних діячів національної хореографії (Я. Чуперчук, В. Авраменко, В. Петрик, К. Балог, А. Гуменюк, Р. Гарасимчук та ін.).

Особливим та вагомим явищем у сфері сучасного дослідження спадщини українського народу стало виокремлення й обробка автентичного українського танцю в контексті академічної народної хореографії. В Україні є багато регіонів, які у своєму доробку мають самобутні народні танки, пісні, звичаї, обряди, побут, костюми, музику тощо. Але одним із найбільш характерних та яскравих регіонів українського національного хореографічного мистецтва виступає Бойківщина.

Фольклорний танець бойків – це багатогранне, неповторне, невичерпане джерело для нових ідей та образів в українській народній академічній хореографії. Дослідженням спадщини автентичного бойківського танцю займалися такі видатні діячі, як: А. Зібаровська, О. Голдрич, Д. Демків, М. Ляшкевич, О. Квецко та ін.

Помітне місце у багатогранному дослідженні хореографічної культури Бойківщини належить відомому українському етнохореологу, фольклористу та хореографу Р. Гарасимчуку, який усе своє наукове життя присвятив вивченню витоків бойківського автентичного танцю. Він єдиний з числа

дослідників першої половини ХХ століття зібрав унікальний фольклорний матеріал, який надалі став фундаментальним для майбутніх поколінь хореографів з мистецтва українського народного танцю.

Аналіз досліджень. Дослідження мистецтва української народної хореографії має велике значення для вивчення української національної культури загалом. Першими популяризаторами хореографічного та інших видів мистецтв населення Карпат та Прикарпаття стали дорадянські національні професійні спілки, які виникали та формувалися на ґрунті ідей національного відродження та ідентичного самоусвідомлення, як громадські організації дозвілля та відпочинку (Берест&Берест, 2022: 159–163). Пошук давніх культурно-мистецьких цінностей є надзвичайно важливим завданням для утвердження української національної ідентичності, власної культури, народних звичаїв, обрядів, особливо в середовищі молодого, підростаючого покоління.

Дослідженню та вивченню проблематики бойківського автентичного танцю присвятила свої праці значна кількість істориків, етнографів, фольклористів та хореографів. Цікавою, на нашу думку, працею, де висвітлюється спадок традицій, устрою та танцювальної мови бойків, є дисертаційна робота Ольги Квецко «Хореографічна культура бойків на Прикарпатті кінця ХХ – початку ХХІ століть», яка була захищена у 2021 році (Квецко, 2021). Дисертантка робить значний акцент на традиційно-обрядовій складовій Бойківщини, досліджує значну кількість танцювального та пісенного спадку. Вона також вивчає вплив різних чинників сьогодення на популяризацію бойківського автентичного танцю.

Важливою в плані нашої статті є і інша робота зазначеної авторки, що вийшла в 2015 році під назвою «Автентичний бойківський танець як джерело наукових досліджень етнохореолога Р. Гарасимчука» (Квецко, 2015). В роботі авторка намагається ґрунтовно простежити творчий шлях видатного дослідника, який ретельно вивчав та збирав фольклорний матеріал Бойківщини. Цінною науковою публікацією, у якій проведено глибинний аналіз тенденцій становлення та роз-

витку народної хореографії на землях Прикарпаття, є стаття Наталії Марусик «Формування наукової-педагогічної бази гуцульської хореології та хореографічної педагогіки», де досліджено різні аспекти та концепції формування спадщини не тільки гуцулів Прикарпаття, але й окреслено спектр компонентів бойківського автентичного танцю (Марусик, 2015).

Особливі риси давніх традицій Бойківщини відзначено в науковій публікації Оксани Галько «Бойківщина у дослідженнях Володимира Охримовича та Івана Максимчука», яка була видана у 2010 році (Галько, 2010). Дослідниця проводить аналіз щодо традиційних ознак весілля, побуту, звичаїв бойків, які побутують на Старосамбірщині.

На даний час увесь той хореографічний історико-культурний скарб, які залишили нам бойки, вивчений недостатньо. Тому головною метою кожного дослідника, історика, етнографа, балетмейстера виступає необхідність більше приділяти уваги традиційній хореографічній спадщині, самобутній манері виконання, унікальному характеру, темпераменту та іншим характеристикам їхнього танцювального мистецтва.

Мета статті – дослідити та простежити науковий дискурс етнохореолога Р. Гарасимчука в контексті дослідження бойківського автентичного танцю.

Виклад основного матеріалу. Українська народна хореографічна культура поділяється на багато регіонів та районів, основні з них це – центральна Україна, Слобожанщина, Полісся, Волинь, Покуття, Поділля, Лемківщина, Закарпаття, Прикарпаття, Буковина, Бойківщина. Кожен з них має певний спектр композиційної побудови танців, свій історичний спадок, обряди, звичаї, традиції, духовність, костюми, філософію, темперамент тощо. Бойківщина належить до числа найяскравіших, динамічних та унікальних регіонів українського народного танцю.

Детальне вивчення специфічних рис української народної хореографічної культури бойків отримало свій активний розвиток на початку ХХ століття. Але й раніше краса та велич української народної хореографії зустрічалась епізодично в окремих українських виставах, таких як: «Наталка Полтавка», «Пан Каньовський», «Запорожець за Дунаєм» та в інших.

Саме на початку ХХ століття українське національне хореографічне мистецтво поступово почалося відокремлюватися від українських вистав, формувало свою систему, компоненти, складову, стилістику танцювальної майстерності, манеру та характер. Звісно, що перші відомі дослідники, етнографи, фольклористи відштовхувались від

першоджерела, а саме від автентичного танцювального мистецтва кожного регіону України.

Першим відкрив величне ґрунтовне та змістовне значення української народної хореографії Василь Верховинець. Мандруючи теренами України у складі театру М. Садовського, він почав збирати український пісенно-танцювальний фольклор. Першим зафіксував, записав, проаналізував танцювальні рухи, які були притаманні тому чи іншому регіону України, звернув увагу на поведінку між партнером та партнеркою у танцювальному дійстві, дав назву майже усім рухам в системі української народної хореографічної культури. Він зробив музичний опис польок, хороводів і все це виклав у схемах, графічних таблицях у своєму підручнику «Теорія українського народного танцю», який публікував в період 1919–1920 рр. (Верховинець, 2008).

Надалі це дало помітний поштовх для подальшого вивчення українського танцювального фольклору. В науковому дискурсі з'явилися дослідники, які почали розглядати спадщину українського національного хореографічного мистецтва більш рельєфно, глибинно та широко. Аспекти бойківського автентичного танцю пройшли певний еволюційний процес становлення й тому в своєму арсеналі вони мають структуру танців, музики та костюмів, які дійшли до нашого часу.

Танці бойків, подібно як і інші ділянки народного мистецтва, визначає простота і тому їх побудова не має особливих прикрас. Це спостерігається у невеликій кількості кроків та їх варіантів, у однотипності структури танців, складеної з однієї або двох однакових фігур. В новіших будовах танців зауважується прагнення до симетричної структури, тобто до складання хореографічної та музичної складової танцю з трьох фігур, з яких, звичайно, друга повторюється. Бойківські танці виконуються легко, плавно з незначним згинанням коліна. Рухи танцюристів не такі обмежені, як в гуцульських танцях, вони більш вільні. Також менш стильно виконуються чоловічі кроки, з яких присядку танцюють бойки без викидання ноги (Гарасимчук, 2008: 63).

Якщо порівнювати композиційно-структуру гуцульських танців та бойківських, то можна стверджувати, що танці Гуцульщини виконуються в енергійному характері, в швидкому темпоритмі, жваво та енергійно, то бойківський народний танець більш стриманий, лаконічний та спокійний. Це відзначає низка відомих хореографів, які досліджували та аналізували бойківський автентичний танець (Я. Чуперчук, В. Петрик, О. Голдріч, М. Ваньовський, Д. Демків, О. Бігус, В. Шкоріненко та ін.).

Фундаментально та поглиблено складові автентичного бойківського танцю, його витoki й стилістичні особливості виокремив Роман Гарасимчук. Його головною метою було якомога більше та яскраво розписати конструкцію усіх танців, які притаманні бойківській етнографічній групі. Дослідник поділяє бойківські автентичні танці на декілька груп: бойківські коломиївкові танці; бойківські козачкові танці; бойківські коломиївкові-козачкові танці; бойківські танці іншої структури. Кожна із наведених груп танців Бойківщини різняться за композиційною побудовою, арсеналом танцювальних рухів, костюмом, музикою, манерою та характером виконання.

Варто зауважити, що свій мистецько-творчий шлях в науку видатний дослідник почав на філософському відділі Львівського університету. Протягом навчання він активно вивчав історію, філософію, етнографію, фольклористику, музикознавство тощо. Ще в студентські роки його зацікавила культурна спадщина етнографічних груп Прикарпаття, їх танцювальний доробок, пісенний та музичний. Базовими роботами в проблематиці вивчення етнографічних груп населення Прикарпаття стали праці «Теорія українського народного танцю» (В. Верховинець, 1919–1920 р.); «Погляд на північні схили Карпат» (В. Поль, 1851 р.); «Зауваження про розміщення садиб гуцульських» (Г. Гансіровський, 1926 р.).

По при дослідження Бойківщини Р. Гарасимчук приділяв особливу увагу гуцульським танцям. У своїй монографії відомий дослідник описав понад 60 різних видів танців із побутуючих локальних районів Гуцульщини. Насамперед він обґрунтував історію даної етнографічної групи, описав базу та особливості танцювальних рухів і фігур, зробив схеми танців та ін. Але, найбільш усього його цікавило походження бойківського автентичного танцю.

Досліджуючи хореографію Бойківщини, Р. Гарасимчук зафіксував та записав велику кількість танців, які відображали танцювальне народне мистецтво. Видатний дослідник дуже ретельно та продуктивно працював з польськими

етнографами, збирав фольклорний матеріал трьох найбільших етнографічних груп Прикарпаття – гуцулів, лемків та бойків.

Він провів унікальні наукові дослідження у багатьох локальних районах Івано-Франківської та Львівської областей. Зібравши цінний польовий матеріал, Р. Гарасимчук спочатку зафіксував і класифікував його, виділяв гуцульську автентичну танцювальну культуру, а згодом і бойківський автентичний танець. Його монографія «Народні танці українців Карпат, бойківські і лемківські танці», що вийшла друком у 1939 році польською мовою, стала настільною книгою багатьох сучасних хореографів. В ній на теренах Бойківщини він виділяє чотири групи танців: коломиївкові танці, які поділяє на дві підгрупи (старовинні коломиївкові танці та новітні коломиївкові танці); козачкові танці, які також поділяє на дві підгрупи (старовинні козачкові танці та новітні козачкові танці); коломиївкові-козачкові танці та бойківські танці іншої структури, які не поділяються на підгрупи (Гарасимчук, 2008: 316–317).

В даних групах дослідник описав схеми фольклорних танців у таблицях, а також детально розписав музичний супровід багатьох з них. Найвідоміші автентичні танці бойків, яких Р. Гарасимчук зробив опис – це коломиївка, вилванець, студенка, сторцак, чабан, уж, фесья, бойківчанка, козак, бойко, микита, гуняк, леманський танець, четвертак, чіпак та інші. Його завжди цікавив місцевий фольклор, традиції, звичаї, побут, устрій та обряди етнографічної групи бойків. В контексті сучасності вивчення та дослідження бойківського фольклорного танцю проводиться доволі слабо.

Висновок. Таким чином, Роман Гарасимчук зробив вагомий внесок у дослідження хореографічної культури бойківського населення. Він показав світу маловідомі й величні народні таланти невеликої етнографічної групи бойків. Його наукова праця стала чітким орієнтиром для багатьох сучасних дослідників, відкрила велетенську скарбницю народного мистецтва танцю населення Прикарпаття, унікальні зразки самобутньої культури, побуту, повсякденного життя, звичаїв та обрядів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Берест Р., Берест І. Народне мистецтво в діяльності дорадянських профспілок Східної Галичини. *Світ наукових досліджень. Матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції (м. Тернопіль, Україна – м. Переворськ, Польща, 24–25 листопада 2022)* / [ред. кол.: О. Патряк та ін.; ГО «Наукова спільнота»; WSSG w Przeworsku]. Тернопіль : ФО-П Шпак В. Б., 2022. Вип. 14. С. 159–163. URL: <http://www.economy-confer.com.ua/art/17/112/966/0/>
2. Бойківщина: Історико-етнографічне дослідження / [під ред. Ю.Г. Гошка]. Київ: Наукова думка, 1983. 303 с.
3. Верховинець В. Теорія українського народного танцю. Київ : Музична Україна, 2008. Вид. 5, доп. 150 с. URL: <https://kmaesm.edu.ua/wp-content/uploads/verhovynecz-teoriya-ukrayinskogo-narodnogo-tancyu.pdf>
4. Галько О. Бойківщина у дослідженнях Володимира Охримовича та Івана Максимчука. URL: <http://ethnic.history.univ.kiev.ua/data/2010/33/articles/14.pdf>

5. Гарасимчук Р. Народні танці українців Карпат. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2008. Кн. 2 Бойківські і лемківські танці. 320 с.
6. Квецко О. Автентичний бойківський танець як джерело наукових досліджень етнохореолога Р. Гарасимчука. URL: <https://www.academia.edu/29785420/>
7. Квецко О. Хореографічна культура бойків на Прикарпатті кінця XX – початку XXI століть. URL: <https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/3998>
8. Марусик Н. Формування наукової-педагогічної бази гуцульської хореології та хореографічної педагогіки. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/>

REFERENCES

1. Berest, R., Berest, I. (2022). *Narodne mystetstvo v diialnosti doradianskykh profspilok Skhidnoi Halychyny* [Folk art in the activities of pre-Soviet trade unions of Eastern Galicia.] *Svit naukovykh doslidzhen. Materialy Mizhnarodnoi multidystyplinarnoi naukovoi internet-konferentsii (m. Ternopil, Ukraina – m. Pervorsk, Polshcha, 24–25 lystopada 2022)* / [red. kol.: O. Patriak ta in.; HO «Naukova spilnota»; WSSG w Przeworsku]. Ternopil : FO-P Shpak V. B. Vyp. 14. Pp. 159–163. [in Ukrainian].
2. *Boykivshchyna: Istoryko-etnografichne doslidzhennya* (1983) [Boykivshchyna: Historical and ethnographic study] / [pid red. YU. H. Hoshka]. Kyiv : Naukova dumka. 303 s. [in Ukrainian].
3. Verkhovynets', V. (2008). *Teoriya ukrayins'koho narodnoho tantsyu* [Theory of Ukrainian folk dance]. Kyiv : Muzychna Ukrayina. Vyd. 5, dop. 150 s. URL: <https://kmaecm.edu.ua/wp-content/uploads/verhovynecz-teoriya-ukrayinsko-go-narodnogo-tancyu.pdf> [in Ukrainian].
4. Hal'ko, O. *Boykivshchyna u doslidzhennyakh Volodymyra Okhrimovycha ta Ivana Maksymchuka* [Boykivshchyna in the studies of Volodymyr Okhrimovych and Ivan Maksymchuk]. URL: <http://ethnic.history.univ.kiev.ua/data/2010/33/articles/14.pdf> [in Ukrainian].
5. Harasymchuk, R. (2008). *Narodni tantsi ukrayintsiv Karpat* [Folk dances of Ukrainians of the Carpathians]. Lviv, Instytut narodoznavstva NAN Ukrayiny. Кн. 2. Boykivs'ki i lemkivs'ki tantsi, 320 s. [in Ukrainian].
6. Kvetzko, O. *Avtentychnyy boykivs'ky tanets' yak dzherelo naukovykh doslidzhen, etnokhoreoloha R. Harasymchuka* [Authentic Boykiv dance as a source of scientific research of ethnochoreologist R. Garasymchuk]. URL: <https://www.academia.edu/29785420/> [in Ukrainian].
7. Kvetzko, O. *Khoreografichna kul'tura boykiv na Prykarpatti kintsya XX – pochatku XXI stolit'* [Choreographic culture of boyka in Prykarpattia at the end of the 20th – beginning of the 21st centuries]. URL: <https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/3998> [in Ukrainian].
8. Marusyk, N. *Formuvannya naukovoyi-pedahohichnoyi bazy hutsul's'koyi khoreolohiyi ta khoreografichnoyi pedahohiky* [Formation of the scientific and pedagogical base of Hutsul choreology and choreographic pedagogy]. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/> [in Ukrainian].